

1848/49-ben sok eperjesi diák harcolt a szabadságért. A bukás után a kollégiumi épületet a császári katonaság foglalta el. A diákok az öreg tanárok lakásán tanultak. Haynau ráadásul az itteni pedagógusokat haditörvényszék elé idéztette. Az eljárás szerencsére súlyosabb büntetés nélkül fejeződött be.

1851-ben a tiszai evangélikus egyházkerület elhatározta, hogy a kollégium keretében – a főgimnáziumon kívül – teológiai, filozófiai és jogi akadémiát szervez. Ezek létre is jöttek. A későbbiek során a négy intézmény – a kollégiumi igazgató elnökletével – mindig közös értekezleteken döntött az időszerű ügyekben. Az önkényuralommal szemben a diákság itt is ellenállást tanúsított. A kiegyezést örömmel fogadta. Éppen ekkor, 1867. szeptember 10-én ünnepelte a kollégium a 200. évfordulót.

A főgimnázium a következő évtizedekben zavartalanul fejlődött. Az intézménynek tekintélyes igazgatói voltak. Egyikük: Vandrák András később megírta az iskola történetét. Ugyancsak neves igazgató volt Herfurth József, Flórián Jakab és az európai hírű klasszika-filológus, Ludmann Ottó. Tiszteletre méltó tanárok dolgoztak a főgimnáziumban. Egyikük Csengey Gusztáv, a neves költő volt. Március 15-i ünnepélyeken a diákok tanáruk verseit szavalhatták. Másikuk Gömör János történelemtanár, aki 1903-ban lett a főgimnázium igazgatója. Az ő érdeme volt az, hogy az iskola 1912-ben új, korszerű épületet kapott.

A tanárok hazafias szellemben nevelték a diákságot. Ez azonban nem jelentett más népekkel szembeni nacionalista elfogultságot. Magyar, szlovák és német ajkú diákok tanultak együtt a főgimnáziumban. Érdemes megjegyezni, hogy a szlovák költészet kiválósága: Pavol Országh-Hviezdoslav is itteni diák volt.

A főgimnázium a város közművelődésében is fontos szerepet játszott. A helyi Széchenyi Kör rendezvényei elképzelhetetlenek voltak a kollégiumi tanárok és diákok nélkül. A főgimnázium az ország legszínvonalasabb iskoláinak egyike volt. (Diákja volt például Merényi Oszkár, a neves irodalomtörténész.) Ennek a szép fejlődésnek szakadt vége az első világháború befejezése után. A terület Csehszlovákiához került. Az ottani minisztérium megbízottja 1919 márciusában a főgimnázium és a kollégium szlovákká alakítását követelte. A tanári kar és a diákság hiába tiltakozott. 1919-ben az I. osztály már szlovák lett, a II.-VIII. osztályok még magyarok maradtak. A következő években ez fokozatosan változott. 1927 júniusában volt az utolsó magyar nyelvű érettségi az eperjesi főgimnáziumban. Azóta az intézmény szlovák iskolaként működik. A kollégiumhoz tartozó más tanintézetek Magyarországra települtek át. A volt eperjesi jogakadémia a miskolciba olvadt be. A város egykori teológiai akadémiaja pedig a sopronival egyesült.

1967-ben Eperjesen megünnepelték az intézmény 300. évfordulóját. Erre meghívták az egykori magyar diákokat is. A tervezett közös megemlékezés azonban nem sikerült; külön ünnepeltek a volt magyar és a volt szlovák diákok.

A 325 évvel ezelőtt megalakult eperjesi kollégium és gimnázium a régi Magyarország egyik legszínvonalasabb iskolájának számított. Kiváló tanárai és később híressé vált diákjai miatt megérdemli az utókor megbecsülését.

MERÉNYI LÁSZLÓ

A Székely Nemzeti Múzeum Sepsiszentgyörgyön

Bárhonnan közelítjük meg Sepsiszentgyörgyöt – akár Brassó, akár Kézdivásárhely vagy Tusnádfürdő felől – már messziről kirajzolódik jellegzetes épületeinek körvonala.

Az Olt jobb partján terül el a város nagyobb része; a Baróti-hegység legmagasabb csúcsától (1017 méter) keletre. Kellémes szubalpin éghajlat uralkodik. A levegő ózondús. Fekvése teszi számos turisztikai program kiindulópontjává.

Sepsiszentgyörgy Erdély délkeleti részének egyik legrégebbi települése. Nevét 1322-ben már oklevelek említik. 1461 óta város, 1520-tól vásártartó joga van. Vásárai a középkorban messze földön híresek voltak, és azon a téren tartották őket akkor is, ahol most. Református erődtemploma a 16. században épült. A városnak már 1690-ben volt középiskolája. Ebből fejlődött ki a Mikó-kollégium, melynek kétemeletes épülete a Fő téren áll. Itt található a volt Megyeháza, mely 1832-ben épült klasszicista stílusban. Homlokzatán Háromszék címere. Falán emléktábla; mely megemlékezik arról, hogy a magyar szabadságharc idején az épületben székelt Háromszék Honvédelmi Bizottmánya, s itt hangzottak el Gábor Áron szállóigévé vált szavai: "Lészen ágyú!".

A városnak 1948-tól állandó magyar színtársulata van. A színház rendszeresen bemutatja többek között Tamási Áron és Sütő András műveit.

A környékbeli székelység hagyományos művelődési központja Sepsiszentgyörgy. Korábban Háromszék megye székhelye volt. A lakosság részt vett a Dózsa György vezette parasztháborúban. Az 1848-as magyar forradalom és szabadságharc is nagy visszhangra talált itt. Bem-ápó felhívására Gábor Áron nyilatkozattal válaszolt: E vidék lakossága mindenben támogatja a forradalom szabadságeszméit. Gábor Áron 1848. decemberében Sepsiszentgyörgyön 4 rézágyút öntött a Habsburg csapatok elleni harchoz.

A nagymúltú sepsiszentgyörgyi Megyei (egykori nevén Székely Nemzeti) Múzeum 1879-ben létesült. Alapját az imecsfalvi kastélyba özv. Cserey Jánosné – Zathureczky Emília vetette meg, aki házitanítója Vasady Nagy Gyula közreműködésével hozta létre a háromszéki Cserey Múzeumot, amikor a 8.779 tárgyból álló régiséggyűjteményét a székely népnek adományozta. A megtisztelő feladatot, – hogy az intézménynek székhelyet biztosítson – Sepsiszentgyörgy kapta. A gyűjteményt ideiglenesen a Mikó-kollégiumban helyezték el. Mivel – a tudományos kutatómunka eredményeként is – az anyag megsokszorozódott, szükségessé vált egy önálló hajlék. Tervezését Kós Károly műépítészre bízta 1910-ben. A korszerű múzeum igényeit igyekezett összehangolni a vidék népi építészetének stílusjegyeivel. Az architektúrát, a külső stílust illetően oly szokatlan, merész és újszerű tervet készített, amely akkor – különösen vidéki viszonylatban – feltűnést és csodálkozást keltett, sőt némi ellenzést is kiváltott. A monumentális épület 1911-12 között épült fel. Kapuit a nagyközönség előtt – a közelgő háború miatt – csak 1920-ban nyitotta meg: könyvtári és levéltári, régészeti és éremtani, néprajzi, képzőművészeti és természetrajzi osztályaival. A múzeumi szakemberek munkájának eredményeként a tárgyak száma egyre szaporodott; 1929-ben több mint 70 ezer, 1979-ben pedig már 190 ezer volt. Igen gazdag az 56 ezer kötetes könyvtár székelységre vonatkozó okiratgyűjteménye is.

Háromszék a múltban távolabbi vidékkel is gazdasági és kereskedelmi kapcsolatokra törekedett. Kézdivásárhely és Bereck kézművesei az ojtózi szoroson keresztül, még a csángókkal is cserekereskedelmet folytattak. Erre oklevelek is utalnak.

A múzeum népművészeti anyaga a különböző korok gazdasági-társadalmi és kulturális körülményeit tükrözi. A népművészet, a népviselet legtöbb alkotását házilag készítették. A díszítő fafaragás jellegzetes termékei a híres galambdúcos (székely) kapuk (és a rendkívül fantáziadús faragott, festett oszlopok, melyek erre felé a sírkoszorúkat is helyettesítették: rendszerint az elhunyt korát, nevét és néha még a halál okát is jelezték). A kapukon különböző üdvözlő versek: pl. A jólelkűek előtt tárva nyitva, a rosszlelkűek előtt zárva. A fatárgyak másik csoportja a faragott festett népi bútorok: a tulipánnal díszített, magyaros hozományos ládák, asztalok, fogasok, sarokpolcok, ágyfejek, lócák. Szépek a mezőkre osztott mennyezetek festményei. A fából faragott tárgyak még a különböző foglalkozásokkal kapcsolatos eszközök: a guzsaj, az orsó, a gereblye, a sulyok, a szövőszék. Pásztorok a múltban egyik fő foglalkozási ág volt. Jól megmunkált és mesterien díszített tárgyaik: a juhászbökök, kanalak, sótartók. A szőttek és a varrottak akár díszítésre, akár használatra készültek. Egyaránt az itteni paraszttasszonyok nagy hozzáértéséről, képzelőerejéről tanúskodnak.

A kenyérsütés eszközei: lisztes-zsákok, sziták, kenyérkelesztő teknők, állvánnyal, sütőlapát, kurugla, tűzkihúzó pemet, kovászos tálka fából, teknőkaparó és a kenyérsütés korabeli fotói; de kalács- és kuglófsütő cserepek, kürtös kalács-sütőfa s kenyérkosár is. Aztán a kihalófélben lévő népi kismesterségek, a szövés, a népi hangszerkészítés, régi színes kerámia készítés, a méhészet, a kádár, az ács, bognár – asztalos, a szitakészítő, stb. A népszokások sora végigkíséri a naptári év napjait. Láthatók a vásáros központok térképe, a szekeres falvakkal, ahonnan a borvizések kerültek ki. Szakkatalógus ismerteti a múzeum fényképtárát.

Az intézményhez múzeum-hálózat tartozik. 1969-ben nyílt a kisbaconi Benedek Elek Emlékház és a kézdivásárhelyi Céhtörténeti Múzeum; 1979-ben a kovásznai állandó képtár, stb.

A sepsiszentgyörgyi múzeum a város építészeti emlékeinek közzlésére is vállalkozik azzal a céllal, hogy a város népi és polgári építésze jellegzetes alkotásait megörökítse. A rajzok elkészítője Varga Nándor Lajos grafikusművész, a város értő helytörténésze.

Hegycsúcsokkal körülhatárolt, természeti szépségekben is bővelkedő Sepsiszentgyörgy az értékes magyar történelmi vonatkozások és műemlékek városa. Tőle északra a Hargita látszó vulkanikus hegylánca délnyugati hegyei törnek magasra. Erdély egyik legszebb tája, városa.

DOMONKOS JÁNOS